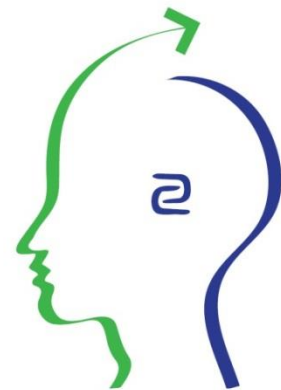

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
המרכז לפנסיה, ביטוח ואוריינות פיננסית

תקציר עבודת מחקר : השפעת שינויים צפויים בהכנסה עתידיה על הצריכה הפרטית

המרכז לפנסיה,
ביטוח ואוריינות פיננסית
Pensions, Insurance and
Financial Literacy
Research Center

מחבר : עומר גלס

מבוסס על עבודת גמר לתואר שני בכלכלה בהנחיית דויד לייזר ואביה ספיבק

לפרטים ניתן לפנות ל : omerglass@gmail.com

- ממצאיהם של מחקרים אמפיריים רבים אשר פורסמו לאחרונה מראים כי בניגוד להנחותיהם של מודלים כלכליים רבים, **פרטים לא צפויים להגיב לשינויים בהכנסתם העתידית** ע"י שינוי הצריכה/החיסכון שלהם
- מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון **האם רמת האוריינות הפיננסית של הפרטים יכולה להסביר את העדר התגובתיות הנ"ל**, באמצעות בחינת התגובה של נבדקים בעלי רמות שונות של אוריינות פיננסית לשינויים בקצבת הפנסיה הצפויה שלהם.
- באמצעות שני שאלונים אשר הופצו באינטרנט, אשר על כל אחד מהם ענו כ - 300 נשאלים, **נמצא כי נשאלים בעלי אוריינות פיננסית¹ נמוכה לא שינו את רמת החיסכון שלהם** כאשר גילו שההכנסה העתידית הצפויה שלהם תשתנה ואילו אצל בעלי אוריינות פיננסית בינונית וגבוהה נמצא קשר מובהק, כך שבתגובה לשינויים בהכנסה העתידית הצפויה שלהם, הכריזו כי ישנו את שיעור החיסכון הלא פנסיוני שלהם.
- ...עם זאת, נמצא כי למרות שבעלי אוריינות פיננסית בינונית הכריזו שישינו את החיסכון שלהם בתגובה לשינויים בהכנסתם העתידית, נבדקים אלה מתקשים ליישם בפועל החלטות כלכליות, ממצא אשר **מטיל בספק את תגובתם בפועל של בעלי אוריינות פיננסית בינונית לשינויים בהכנסתם העתידית**.

מטרת המחקר: הבנת הגורמים להעדר הקשר בין הכנסה עתידית לחיסכון

בדו"ח ה - OECD שפורסם בשנת 2011, הוצגה תחזית, לפיה בעוד כ - 30 שנים החוסך הישראלי הממוצע צפוי לקבל קצבה בת 40% בלבד מהכנסתו הנוכחית.

על מנת לסייע לחוסכים לתכנן את חסכונם העתידי באופן מושכל יותר, המפקח על הביטוח בישראל הכריז שהחל מ- 2014 כל חוסך יקבל תחזית שנתית של קצבת הפנסיה הצפויה לו, וכך יוכל להגדיל את הפרשותיו לחיסכון במידה והקצבה הצפויה נמוכה מהקצבה הדרושה לו.

הוראה זו מבוססת על ההנחה כי קיים קשר בין הכנסה עתידית לחיסכון, כך שהפרטים ישתמשו במידע לגבי הכנסתם העתידית ויתאימו את החיסכון שלהם בהתאם, במידה והכנסתם העתידית תשתנה.

בעוד המודלים הכלכליים הקלאסיים תומכים בהנחה זו (למשל, Samuelson, Friedman (1957)), מחקרים רבים אשר פורסמו לאחרונה, המתבססים על אמידות אקונומטריות שונות, מתחו ביקורת על מודלים אלה ומצאו שבניגוד להשערה הרווחת, אין מתאם מובהק בין ההכנסה העתידית הצפויה לצריכה הפרטית (ביניהם Pistaferri & Jappelli (2010), Viard (1998), Carroll (1994), West (1988)).

מחקרים פסיכולוגיים וכלכליים רבים בעת האחרונה בדקו את השפעתה של האוריינות הפיננסית על התנהלותם הכלכלית של הפרטים, והראו כי חוסר אוריינות פיננסית פוגע ביכולתם של הפרטים לקבל ולבצע החלטות כלכליות מושכלות ורציונליות (למשל, גדסי (2010), קווגט ודהאן (2012), Mitchell & Bernheim at al (2001), Lusardi (2005)).

במאמר זה, על מנת להבין את חוסר הקשר בין ההכנסה העתידית לצריכה וחיסכון, ננסה לענות על השאלה: "איך הפרט מגיב לשינויים בהכנסתו הצפויה, במידה וזו ידועה לו?". **הטענה הבסיסית במחקר זה היא שחוסר הקשר בין הכנסה עתידית צפויה לחיסכון נובע מאוריינות פיננסית נמוכה של חלק גדול מהאוכלוסייה, המשפיעה על יכולתם להתנהל כלכלית**. במחקר נראה כיצד אוריינות פיננסית נמוכה גורמת לחוסר יכולת לבצע פעולות כלכליות פשוטות כמו שינוי של רמת החיסכון הנוכחית כתגובה לשינויים בהכנסה העתידית הצפויה, וכן מקשה על יישום בפועל של החלטות כלכליות שנלקחו.

¹ אשר נאמדה ע"י תדירות קריאת עיתונות כלכלית אין הערות בתקציר אבל הייתי בכל מקרה כותב ישירות "אשר עוקבים אחר ... ולא מכניס מונח האוריינות כאן"

השיטה

הנתונים עבור המחקר התקבלו ע"י שאלון עמדות אשר מולא באופן התנדבותי ע"י נשאלים שנענו לבקשה להשתתף במחקר. השאלון הופץ באופן מקוון ברשתות חברתיות ופורומים - תוך ניסיון לתת ייצוגיות סבירה לקבוצות סוציו-אקונומיות שונות, טווח גילאים רחב, מאפיינים תעסוקתיים וידע כלכלי קודם. הנשאלים במחקר היו תושבי מדינת ישראל אשר עובדים בעבודה קבועה ובעלותם תוכנית חיסכון (פנסיה, ביטוח מנהלים ו/או קופת גמל).

על מנת לענות על שאלת המחקר, השאלון בדק 3 דברים עיקריים:

- **מהי רמת האוריינות הפיננסית של הנבדקים?** מכיוון שרוב האוכלוסיה הינה חסרת השכלה כלכלית פורמלית², המדד העיקרי לאוריינות פיננסית במחקר היה ההשכלה הכלכלית הבלתי פורמלית, אשר הוערכה ע"י תדירות קריאת עיתונות כלכלית.
- **האם הנבדקים ישנו את שיעור החיסכון משכרם נטו, כאשר יודע להם שהכנסתם העתידית תשתנה?** הנבדקים נשאלו כיצד הם ישנו את רמת החיסכון הנוכחית שלהם כתגובה לשינוי בשיעורי הפנסיה הצפויה (ברמות של בין 100%-20% מהכנסתם)
- **האם הנבדקים נוטים לבצע בפועל פעולות כלכליות רצויות?** על מנת להבין האם הפרטים מסוגלים לבצע בפועל פעולות כלכליות אשר הם מעוניינים לבצע, נבדק הפער בין שיעור החיסכון שלהם כיום, לשיעור החיסכון עליו הכריזו בתרחישים שונים של הכנסה עתידית. במידה ושיעור החיסכון היום של נבדק נמוך משיעור החיסכון עבור כל התרחישים האפשריים של הכנסה עתידית, נסיק שהוא מתקשה להוציא לפועל החלטות כלכליות

ממצאים

מניתוח הממצאים עולה כי קיים קשר מובהק בין החיסכון לשיעור הפנסיה הצפוי עבור רמות ההשכלה הכלכלית הבינונית והגבוהה, אך קשר זה אינו מתקיים עבור רמת ההשכלה הכלכלית הנמוכה.

הממצא כי עבור בעלי השכלה כלכלית נמוכה לא נמצא כל קשר בין הכנסה עתידית צפויה לחיסכון מתיישב עם ממצאי הספרות הרלוונטית.

כאמור, בכדי להעריך את הקשר בין הבנת הפעולה הרצויה לביצועה בפועל, בדקנו את הפער בין החיסכון הרצוי לחיסכון בפועל עבור רמות ההשכלה הכלכלית השונות. הממצאים הראו כי בעלי ההשכלה הכלכלית הנמוכה והבינונית חוסכים פחות מהחיסכון הרצוי (והאפשרי) לדעתם, ואילו בעלי ההשכלה הכלכלית הגבוהה חוסכים בהתאם לחיסכון הרצוי לדעתם. מכאן, סביר להניח שלמרות שנשאלים בעלי השכלה כלכלית בינונית השיבו שישנו את שיעור החיסכון התיאורטי שלהם, חלקם הגדול לא ישנה את שיעור החיסכון בפועל בתגובה לשינוי בהכנסה העתידית הצפויה להם. (ראו תרשים 1)

תרשים 1: המחשה של תוצאות המחקר

בעלי אוריינות פיננסית גבוהה	בעלי אוריינות פיננסית בינונית	בעלי אוריינות פיננסית נמוכה	
✓	✓	✗	הכריזו כי יגדילו את החיסכון בתגובה לירידה בהכנסתם העתידית
✓	✗	✗	מצליחים לחסוך בפועל כפי שתכננו
צפויים להגדיל את החיסכון בתגובה לירידה בהל העתידית		אינם צפויים להגדיל את החיסכון בתגובה לירידה בהל העתידית	

² אחוזים מעטים מאוד הינם בעלי תואר בכלכלה, ואחוזים בודדים עברו קורס אקדמי בכלכלה

³ במספר מחקרי עבר נעשה שימוש בתדירות קריאת עיתונות כלכלית כמדד לאוריינות פיננסית, למשל Forner & Monticone (2011)

דיון

מטרת המחקר הייתה להבין את הגורם לממצאים האמפיריים אשר הראו חוסר קשר בין ההכנסה העתידית הצפויה לצריכה, ע"י בחינה של השינויים בחיסכון הלא פנסיוני כפונקציה של שינויים בהכנסה העתידית הצפויה. ההנחה שעמדה בבסיס המחקר הייתה שעל מנת שפרט יגיב לשינויים בהכנסתו הצפויה הפרט צריך לדעת מהי הכנסתו העתידית הצפויה ולשנות את צריכתו כתגובה לשינויים בהכנסתו העתידית.

תוצאות השאלון הראו כי חסרי האוריינות הפיננסית לא שינו את רמת החיסכון שלהם כאשר נודע להם על שינויים בהכנסתם העתידית הצפויה, אך בעלי אוריינות פיננסית בינונית וגבוהה אמרו שיגדילו את רמת החיסכון (ויקטינו את רמת הצריכה בהתאם) אם הכנסתם העתידית הצפויה תרד ולהפך. בנוסף, ראינו שבעלי אוריינות פיננסית נמוכה ובינונית חוסכים פחות ממה שהיו רוצים, בניגוד לבעלי האוריינות הפיננסית הגבוהה אשר חוסכים בהתאם לדרוש לפיהם. המסקנה העולה מהתוצאות היא שהאוריינות הפיננסית היא גורם משמעותי בהתנהלות כלכלית נכונה. ממצא זה עולה בקנה אחד עם תוצאות המחקר של (Lusardi & Mitchell 2006).

מכאן ניתן להסיק שהעדר האוריינות הפיננסית מהווה כשל מרכזי המונע את קיום הקשר בין ההכנסה העתידית הצפויה לצריכה ברמה המצרפית, ולכן, הערכתי היא שאם כשל אלו יטופל ברמת המיקרו, הציבור יתנהל כלכלית נכון יותר ובמידת הצורך יפנה משאבים לא פנסיוניים לטובת הבטחת הכנסה עתידית מספקת. מכאן, אני מסיק שההסבר לממצאים במחקרים כמו (Carroll 1994), אשר מצביעים על חוסר התגובתיות לאירועים עתידיים צפויים וידועים (בניגוד לשיעור הפנסיה הצפוי), הוא שברמה המצרפית, רב הפרטים הינם חסרי אוריינות פיננסית (כפי שעולה מהסקר הלאומי לאוריינות פיננסית שנסקר קודם) וזהו הגורם המסביר את חוסר התגובה שלהם לשינויים הצפויים בהכנסתם העתידית.

ממצאי המחקר מלמדים, שלאור תחזית ה-OECD (2012), הירידה הצפויה בפנסיה צפויה להוביל להשפעה חיובית על החיסכון בקרב בעלי אוריינות פיננסית גבוהה. עם זאת, רב האוכלוסייה אינה בעלת אוריינות פיננסית ותולה את האחריות לחיסכון הפנסיוני שלה בידי הממשלה (רובינשטיין, 2011). מכאן שרב האוכלוסייה לא תשנה את התנהגותה בעקבות הרפורמה, ויידרשו צעדים נוספים בכדי לגרום לפרטים לחסוך יותר.

- Bernheim, Garrett and Maki (1997), "Education and Saving: The Long-Term Effects of High School Financial Curriculum Mandates" Working Paper no. 6085 (July). Cambridge, Mass.: NBER
- Brent, C. (2011), "how much time are respondents willing to spend on your survey," <http://blog.surveymonkey.com/author/brentc/>
- Browning, M. and Crossley T. (2001), "The Life Cycle Model of Consumption and Saving", *Journal of Economic Perspectives*, Volume 15 no. 3, p. 3-22
- Carroll C. (1994). "How Does Future Income Affect Current Consumption?", *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 109, issue 1, p. 111-47
- Fornero E. and Monticone C. (2011), "Financial Literacy and Pension Plan Participation in Italy", CeRP Working Papers 111, Center for Research on Pensions and Welfare Policies, Turin (Italy)
- Friedman M. (1957), "A Theory of the Consumption Function", Princeton N.J.: Princeton University Press
- Godsted (2007), "The 2007 national adult financial literacy survey research overview", Indiana state university press
- Gureckis M. & Love C. (2009), "Short-term gains, long-term pains: How cues about state aid learning in dynamic environments", *Cognition*, no. 113, p. 293–313
- Hall, Robert E. (1978). "Stochastic implications of the life cycle – permanent income hypothesis: Theory and evidence" *Journal of Political Economy*, Vol. 86 no. 6, p.971-987
- Herrnstein R. J. & Prelec D. (1991), "Melioration: a theory of distributed choice", *Journal of Economic Perspectives*, no. 5(3), p. 137–156.
- Jappelli T. & Pistaferri L. (2010), "The consumption response to income changes", *Annual Review of Economics* 2010, p. 479–50
- Kogut & Dahan (2012), "Do you look forward to retirement? Motivational biases in pension decisions", *Judgment and Decision Making*, vol. 7, no. 3, May 2012, pp. 282-291
- Lusardi A. & Mitchell O. (2006), "Financial literacy and planning: Implications for retirement well-being", *Business Economics*, Volume 42, no. 1, p. 35-44
- Malkoc S., Zauberman G. & Ulu C. (2005), "Consuming now or later? The interactive effect of timing and attribute alienability". *Psychological Science*, no. 16(5), p. 411–417
- Mandell & Klein (2007), "Motivation and financial literacy", *Financial Services Review*, no. 16, p. 105-116
- Paxson, C. (1996), "Saving and Growth: Evidence from Micro Data", *European Economic Review*, no. 40(2), p. 255-288
- Rubinstein & Ben Zion (2011), "Examination of the feasibility of pooling private pension funds into the National Insurance Institute", PhD Paper, Ben Gurion University
- Secchi D. (2010), "Extendable Rationality: Understanding Decision Making in Organizations", Springer, New York
- Sethi-Iyengar S., Huberman G., & Jiang W. (2004), "How much choice is too much? Contributions to 401(k) retirement plans", In Mitchell O. S. & S. Utkus (Eds.) *Pension*

Design and Structure: New Lessons from Behavioral Finance, 83–95. Oxford: Oxford University Press.

Song M. & Yang D. (2010), “Life Cycle Earnings and the Household Saving Puzzle in a Fast-Growing Economy”, Manuscript, Chinese University of Hong Kong.

Viard Alain D. (1998), “The productivity slowdown and the saving shortfall: a Challenge to the permanent Income Hypothesis”, *Economic Inquiry*, no. XXXI, p. 549-563

West K, (1988), “The Insensitivity of Consumption to News About Income”, NBER Working Papers 2252, National Bureau of Economic Research, Inc

Zauberman G. & Lynch J. G. (2005), “Resource slack and propensity to discount delayed investments of time versus money”, *Journal of Experiment Psychology*. No. 134(1), p 23–37

Wilcox DW. (1989), “Social security benefits, consumption expenditure, and the life cycle hypothesis”, *Journal of Political Economics*, no. 97, p. 28